

Hyvinvointivaltion institutionaalista rakenteista

SAARI, JUHO (2020) *Samassa veneessä – Hyvinvointivaltio eriarvoistuneessa yhteiskunnassa*, 320 s. Docendo, Jyväskylä.

Hyvinvointivaltio herättää tunteita. Säännöllisin väliajoin intellektuellit, poliitikot, tutkijat sekä muut yhteiskunnalliset keskustelijat ja skribentit julkaisevat näkemyksiään suomalaisen hyvinvointivaltion tilasta, tarpeellisuudesta ja tulevaisuudesta. Ottamatta kantaa siihen, mitä hyvinvointivaltiolla kussakin yhteydessä on tarkoitettu ja mihin sillä on viitattu, leimaava piirre ulostuloille on ollut jyrkkä jakautuminen joko sitä puoltaviin tai vastustaviin näkökulmiin. Tutkimusten mukaan hyvinvointivaltion idealla on suomalaisten keskuudessa edelleen laaja kannatus. Viimeisten vuosikymmenien aikana kovinta ääntä ovat kuitenkin pitäneet oikeistolaiset ajatushautomot ja mielipidevaihtajat, jotka niukkuusretoriikan, globaalien talouskriisien ja julkista velkaa koskevan lisääntyneen keskustelun rohkaisemina ovat esittäneet kiihkeitä puheenvuoroja hyvinvointivaltion tehottomuudesta sekä kansalaisia passivoivista ja moraalikatoa levittävästä vaikutuksista.

Arvioitavana oleva professori Juhon Saaren (2020) teos *Samassa veneessä – Hyvinvointivaltio eriarvoistuneessa yhteiskunnassa* jatkaa suomalaista hyvinvointivaltiota koskevan keskustelun perinnettä: teos on selkeästi hyvinvointivaltion olemassaoloa nyt ja tulevaisuudessa puoltava puheenvuoro. Poikkeuksen teos tekee siinä, että erotuksena useimmista nähdystä poliittisista julistuksista Saaren puheenvuoro on monipuolinen, kiihkoton ja asiantunteva – aivan kuten kolmekymmentä vuotta aiheen parissa työskenneeltä, asiansa perinpohjaisesti tuntevalta tietentekijältä saattaa odottaakin.

Teoksen pääasiallisena tarkastelun kohteena on suomalaisen hyvinvointivaltion muutos ja tulevaisuus. Tarkemmin määriteltynä teoksessa tarkastellaan ”suomalaisen sosiaali- ja terveyspolitiikan institutionaalisen rakenteen uudistamista eriarvoisuuden näkökulmasta” (s. 14). Teoreettisesti tekijä määrittelee näkökulmansa nojaavan taloussosiologian ja institutionaalisen taloustieteen muodostamaan monitieteelliseen innovatiiviseen yhdistelmään, joka erotuksena uusklassiseen taloustieteeseen ”hyväksyy rationaalisuuden rajat” ja rakentaa kulttuurisosiologiaan verrattuna ”korostaa enemmän toimijuutta ja valintoja” (s. 34). Poliitikkojen ja viranhaltijoiden toimijuutta ja valintoja sekä niihin liittyvää irrationaalisuutta hyvinvointivaltion muodostamisessa ja muuttamisessa olisi suonut käsiteltävän enemmänkin. Teos sivuaa lyhyesti tarinoiden merkitystä hyvinvointivaltion politiikassa mutta kantavana teemana on kuitenkin hyvinvointivaltion kehityksen institutionaalinen polkuriippuvuus sekä tekijän oma rationaalinen näkemys, jonka mukaan ”politiikan tulee [...] perustua tarinoiden

sijaan institutionaalisen rakenteen ja eriarvoisuuden eri ulottuvuuksien hyvään hallintaan” (s. 130).

Teos jakautuu johdanto- ja yhteenvetoluvun ohella kuuteen päälukuun. Teos lähtee liikkeelle suomalaisen hyvinvointivaltion määrittelystä ja sosiaali- ja terveyspolitiikan historiallisen kehityksen sekä nykytilan kuvauksesta. Luvussa määritellään hyvinvointivaltio kymmenen toisiinsa kytköksissä olevan kriteerin kautta. Saaren arvion mukaan Suomi saavutti hyvinvointivaltion minimiehdot 1980-luvulla. Vaikka kirja on tekijän sanojen mukaan kirjoitettu ”otsa rypyssä kevyellä kädellä [...] lähteistämättä tekstiä yksityiskohtaisesti” (s. 10) olisin erityisesti tässä luvussa kaivannut viitteitä tutkimuskirjallisuuteen. Lähteiden dokumentointi olisi mahdollistanut valittujen kriteerien arvioinnin kansainvälisessä kontekstissa.

Kolmannessa luvussa tekijä nostaa esiin suomalaisen yhteiskunnan eriarvoisuuden rakenteita ja pohtii eriarvoisuuden nousua politiikan asialistoille. Luvussa avataan mielenkiintoisella tavalla eriarvoisuuden moniulotteista kenttää ja eriarvoistumiseen liittyviä rakenteellisia mekanismeja. Tämä, kuten moni muukin luku, kaipaisi selkeää yhteenvetoa, jossa palataan luvun alussa esitettyihin kysymyksiin ja tavoitteisiin. Kolmannen luvun alussa esitetään mielenkiintoinen väite hyvinvointivaltion mahdollisesti eriarvoistavista toimintaperiaatteista. Ilman luvun päättävää yhteenvetoa kysymys siitä, millä tavoin hyvinvointivaltio mahdollisesti uusintaa yhteiskunnallisia rakenteellisia jakoja tai kulttuurisia eroja, jää lukijan arvioitavaksi.

Neljännessä ja viidennessä luvussa ruoditaan hyvinvointivaltioon ja sen tulevaisuuteen liittyvää julkista keskustelua. Ensimmäisessä luvussa tarkastellaan institutionaalista asiantuntijapuhetta. Esiin nousevat muiden muassa sektorikohtaisiin näkökulmiin siiloutuneiden tutkijoiden virhepäätelmät, sekä uhkakuvia kartoittava kriisipuhe ja ”huolitarinat” julkisen talouden kestävytydestä, jotka leimaavat hyvinvointivaltiokeskustelua tänäkin päivänä. Jälkimmäisessä luvussa tarkastelussa ovat kansalaisten näkemykset ja asenteet suhteessa hyvinvointivaltioon. Luvun keskeinen viesti on, että hyvinvointivaltiolla on vankka kannatus suomalaisten keskuudessa. Luvussa tuodaan kuitenkin esiin myös yhteiskunnallisia jännitteitä, jotka vähentävät kokemusta ”samassa veneessä olemisesta”. Erityisen tärkeänä nousee esiin sosiaalisten etäisyyksien kasvu väestöryhmien välillä, joka luo empatiakuiluja ja solidaarisuusvajeita.

Kuudes ja seitsemäs pääluke muodostavat teoksen laajimman yhtenäisen kokonaisuuden. Luvuissa teki- ja suuntaa katseen hyvinvointivaltion tulevaisuuden mahdollisuuksiin ja uudistamistarpeisiin. Teos päättyy yhteenvetoon, jossa tekijä tiivistää sosiaali- ja terveyspolitiikan uudistamista koskevat ajatuksensa neljään pääkohtaan.

Teos purkaa useita julkisessa hyvinvointivaltiota koskevassa keskustelussa esiintyneitä myyttejä tai ainakin tuo analyttisellä otteellaan keskusteluun suhteellisuudentajua. Esimerkiksi yleisesti jaettu väite hyvinvointivaltion aktiivisesta alasajosta ei saa tukea Saaren tilastollisesta tarkastelusta: hänen mukaansa sosiaali- ja terveyspolitiikkaan kohdennetaan tällä hetkellä ennätysmäärä voimavaroja. Tukea eivät myöskään saa argumentit hyvinvointivaltion yksinäisyyttä lisäävistä ja auttamishalua vähentävistä vaikutuksista. Kriisipuheet ja moraalipaniikki ovat tekijän mukaan vallankäytön välineitä, joilla pyritään vaikuttamaan hyvinvointivaltion kehitykseen. Lukuisten kiinnostavien yksityiskohtien ohella kirjan pääviesti on, että suomalainen hyvinvointivaltio on poliittisia muotivirtauksia suhteellisen hyvin kestävä institutionaalinen rakennelma, joka uudistuu vähittäin pienten muutosten kautta.

Teoksessa on paljon mielenkiintoista asiaa ja siitä huokuu tekijän vankka asiantuntemus. Hyvinvointivaltion institutionaalisten rakenteiden yksityiskohtia tuntemattomalle tämä aiheuttaa haasteen: teoksen punainen lanka ja päälukujen ydin hukkuvat lukuisten yksityiskohtien alle. Seuraamista vaikeuttaa myös se, että pääluvuissa harhaidutaan ajoittain pohtimaan yksityiskohtia, joiden yhteys ydinteen ei avaudu kovin helpolla. Esimerkiksi luvussa neljä pohditaan väestörakenteen muutosta yksityiskohtaisesti syntyvyyden valossa. Väestörakenne on toki yksi hyvinvointivaltion suuntaa määrittävän kolmiyhteyden keskeisistä osista (julkisen talouden ja työllisyyden ohella) mutta yhteys luvun pääteemaan, vakiintuneisiin tapoihin pohtia hyvinvointivaltion tulevaisuutta, on hieman epäselvä. Rönsyilyn ohella lukuisat kirjoitus- ja taittovirheet lisäävät vaikutelmaa, että teos on viimeistelty kiireellä.

Teoksen näkökulma hyvinvointivaltioon on kapea. Monimutkainen poliittinen, hallinnollinen, kulttuurinen

ja sosiaalinen rakennelma redusoidaan teoksessa sosiaali- ja terveyspolitiikan hallinnollisiksi rakenteiksi. Näkökulman rajausta on tietoinen valinta ja perusteltu teoksen alkupuolella mutta laajempi valtiokäsitys olisi avannut kiinnostavia näkökulmia hyvinvointivaltioon poliittisena rakennelmana, jonka muodostuminen ei välttämättä ole kovinkaan tietoinen ja rationaalinen projekti vaan historiallisesti kontingentti kasauma erilaisia ideologisia virtauksia, poliittisia kompromisseja ja intressejä. Esimerkiksi strategis-relatiivinen valtioteoria olisi avannut kiinnostavia näkökulmia hyvinvointivaltioon eri intressitahojen kamppailujen kohteena ja paikkana. Tätä näkökulmaa seuraten myös hyvinvointivaltion mahdollinen rooli eriarvoistavia rakenteita ja kulttuuriisia jakoja ylläpitävänä hallinnan teknologiana olisi tullut käsitellyksi laajemmin.

Esipuheessa tekijä toteaa kirjan suunnatun ”suurelle yleisölle”. Nähtäväksi jää, kuinka suuren yleisön teos tiheydessään ja yksityiskohtaisuudessaan tavoittaa, mutta hyvinvointivaltiota keskustelevien osapuolten soisi tutustuvan siihen. Kapeasti rajatusta institutionaalisesta näkökulmastaan huolimatta teos tarjoilee myös valtios- ta kiinnostuneille maantieteilijöille pohdintoja herättäviä ajatuksia. Esimerkiksi Saaren lyhyesti avaama huomio sosiaalimenojen keskittymisestä kasvukeskuksiin on tärkeä muistutus siitä, että kaupungistumisessa ei ole kyse vain kaupunkien sisäisestä tai välisestä dynamiikasta vaan laajasta yhteiskuntapoliittisesta ilmiöstä, jonka vaikutukset valtioon poliittisena yhteisönä ja muodostelmana ovat kauaskantoisia.

JUHO LUUKKONEN

*Geotieteiden ja maantieteen osasto,
Helsingin yliopisto*

Antoisa naiskatse retkeilyyn – mutta ovatko miehetkään vain erämiehiä?

RÄINÄ, JENNI (2021) *Kulkijat – Naisia metsissä, soilla ja tuntureilla*, 250 s. Like Kustannus, Helsinki.

Jenni Räinän kirja *Kulkijat* on laajasti kiitetty teos, jonka tekijä on ennestään Tieto-Finlandialla palkittu tietokirjailija. Moni lukijoista on oletettavasti jo ennalta muodostanut kirjasta mielikuvan. Tämä tarkoittaa, että kirja on onnistunut tärkeimmässä. Se on huomattu ja sitä on luettu. Siitä on myös pidetty ja sitä on ostettu, muuten se ei olisi myyntipisteissä näkyvästi esillä. Pohjoissuomalaiselle tietokirjailijalle kaikki tämä on hieno saavutus.

Kirja vie lukijansa kulkijoiden mukana pohjoissuomalaiseen luontoon, niin monien tuntemiin kansallismaisemiin kuin paikkoihin, jotka ovat tuttuja lähinnä vain kulkijoille itselleen ja siten heille hyvin merkityksellisiä. Missään kohdassa ei ole tarkoitus houkuttella lukijaa pakkaamaan reppuaan ja sääntämään juuri samoilta jäljille, vaan pikemminkin kannustaa näkemään

ja kokemaan itse: luontoa löytää läheltäkin. Samalla kirja on voimakas puheenvuoro luontoarvojen, ehjän luontosuhteen ja talouskäytöltä säästetyn luonnon puolesta.

Kaikki kirjassa esiintyvät kulkijat ovat naisia. Juuri siinä on kirjan kantava ajatus. Kyse on naisista metsissä, soilla ja tuntureilla. Kirja lähtee liikkeelle 1930-luvun Haltin retkikunnasta, jatkaa Itäkairan prinsessana tunnetulla Sirkka Ikosella ja siirtyy siitä kirjailija Liisa Louhelaan. Mukaan mahtuvat myös kirjoittajan oma äiti – jota ei nimetä –, metsästäjä Salme Mustanoja, kalastaja Sanna Koljonen, luontokuvaaja Eeva Mäkinen, valokuvaaja Ritva Kovalainen ja eräopas Outi Autere. Muitakin mainitaan. Naiset tekevät ja kokevat metsissä, soilla ja tuntureilla erilaisia asioita. Joku kulkee kulkemisen ilosta, joku kokee poltetta marjamaille tai metsästyksen, joku pohtii luonnon pyhyttä.

Kyseessä on teos, joka jättää lukijaansa jäljen – joskin on mahdollista, että kirjan lukijakunta on jo jossain määrin valmiiksi valikoitunut tällaiselle aiheelle vas-